

і здійснювати поміжпредметні зв'язки у навчанні, контролювати їх наступність, підвищити рівень зворотнього зв'язку із студентами та студентською групою, проводити робочі кафедральні обговорення стану успішності конкретних студентських груп та студентів.

Список бібліографічних посилань

1. Саппа Н. Н. Социальная технология как целесообразная система действий // Социальные технологии в современном управлении – 2009 : сб. науч. работ. Белгород : Константа, 2009. С. 107–111.
2. Саппа М. М. Соціальні технології у структурі соціологічного знання. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2009. № 3 (46). С. 260–265. URL: <http://old.visnyk.univd.edu.ua/?controller=service&action=download&download=24870> (дата звернення: 18.10.2019).
3. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии. М. : Народ. образование, 1998. С. 256.
4. Гузеев В. В. Образовательная технология: от приема до философии / М. : Сентябрь, 1996. С. 8–9.
5. Беспалько В. П. Слагаемые педагогической технологии. М. : Педагогика, 1989.
6. Монахов В. М., Бахусова Е. В. Технология реализации компетентностного подхода в профессиональной подготовке ИТ-специалистов // Современные информационные технологии и ИТ-образование : материалы Междунар. науч.-практ. конф. М. : Инт-т РУ, 2009.

Одержано 21.10.2019

УДК 351.74

Ігор Олегович СВЯТОКУМ,

науковий співробітник науково-дослідної

лабораторії з проблем протидії злочинності

Харківського національного університету внутрішніх справ;

 <https://orcid.org/0000-0003-4374-5494>

РЕАЛІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ РЕКОМЕНДАЦІЙ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ЩОДО ДОТРИМАННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ПЕРЕБУВАННЯ В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ

За даними Міністерства юстиції України, судова практика Європейського суду з прав людини показує, що серед основних проблем, які призводять до констатації судом порушень Україною положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, є, у тому числі, жорстоке поводження з особами, які перебувають під контролем держави (в місяцях досудового тримання під вартою або в місцях виконання покарань). При цьому, наша держава знаходиться на третьому місці у Європі за кількістю справ, які перебувають на розгляді в ЄСПЛ [0]. Цей факт підкреслює актуальність проблеми забезпечення дотримання прав і свобод людини під час її перебування в місцях несвободи. У свою чергу, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини наголошує, що саме Національна поліція України утримує найбільш розгалужену систему місць несвободи в Україні. Це обумовлює необхідність удосконалення, у тому числі з урахуванням міжнародного досвіду, системи забезпечення дотримання прав і свобод людини у місцях несвободи, утримуваних Національною поліцією.

Відповідно до доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, серед порушень прав і свобод людини у місцях несвободи, утримуваних Національною поліцією, найбільш поширеними є наступні:

- порушення працівниками правоохоронних органів вимог кримінального процесуального законодавства в частині належного документування затримання осіб за підозрою у вчиненні злочину;
- порушення працівниками правоохоронних органів порядку проведення затримання осіб за підозрою у вчиненні злочинів, зокрема проведення таких затримань без відповідного рішення суду, коли така вимога відповідно до КПК України є обов'язковою;
- відсутність у підрозділах органів досудового розслідування службових осіб, відповідальних за перебування затриманих, або невиконання ними обов'язків щодо забезпечення прав затриманих осіб;
- тримання затриманих осіб та проведення слідчих дій у місцях, непередбачених законодавством;
- порушення права на належні умови тримання в ІТТ та права на охорону здоров'я та медичну допомогу [0].

Питанню забезпечення прав і свобод осіб, які перебувають у місцях несвободи, присвячені численні міжнародно-правові акти; зокрема загальні положення щодо прав таких осіб закріплені у Загальній декларації прав людини (1948), Європейській конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950), Міжнародному пакті про громадянські і політичні права (1966), Конвенції про права дитини (1989) та інших. До спеціальних міжнародно-правових актів, які деталізують положення зазначених документів саме стосовно осіб, які перебувають у місцях несвободи, є Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання (1984) та Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижують гідність, поводженню чи покаранню.

Останній документ передбачив створення Європейського комітету з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижують гідність, поводженню чи покаранню (КЗК). Завданням КЗК є, передусім, проведення інспекцій місць несвободи у державах, які ратифікували Європейську конвенцію, з метою перевірки стану

дотримання її положень. Водночас, за результатами даних інспекцій, КЗК щороку публікує загальні доповіді, в яких узагальнюються як найбільш поширені проблеми у сфері забезпечення прав і свобод осіб, утримуваних у місцях несвободи, так і кращі практики, що стали відомі представникам комітету. Всього за роки існування КЗК було підготовлено 28 таких доповідей. Враховуючи різноманітність місць несвободи, не всі доповіді стосувалися роботи органів поліції, однак низка з них встановила важливі стандарти поведінки із особами, які перебувають у місцях несвободи, що утримуються поліцією. До них належать: стандарти тримання під вартою співробітниками правоохоронних органів (друга загальна доповідь КЗК, 1992 рік); розвиток стандартів КЗК щодо тримання під вартою співробітниками правоохоронних органів (дванадцята загальна доповідь КЗК, 2002 рік); боротьба з безкарністю (чотирнадцята загальна доповідь КЗК, 2004 рік); доступ до адвоката як засіб запобігання неналежному поведінку (двадцять перша загальна доповідь КЗК, 2011 рік); попередження випадків катування та інших форм неналежного поведінки з боку працівників поліції (двадцять восьма загальна доповідь КЗК, 2019 рік).

У своїх доповідях КЗК передусім наголошує на трьох правах особи як гарантіях недопущення жорстокого поведінки із нею:

- право особи повідомити про факт свого затримання третю сторону за власним вибором (члена родини, друга, консульство);
- право доступу до адвоката;
- право вимагати медичного обстеження лікарем за власним вибором (додатково до медичного обстеження, яке здійснюється лікарем, що його запросили поліцейські органи).

Окрім зазначених трьох гарантій, КЗК додатково наголошує на необхідності інформування особи про її права, у тому числі, наведені вище [0].

Усі перелічені права закріплені в українському законодавстві, як у кримінальному процесуальному законодавстві, так і в законодавстві, яке регламентує притягнення особи до адміністративної відповідальності; відповідні положення містяться і в Законі України «Про Національну поліцію».

Водночас, положення Кримінального процесуального кодексу України регламентують реалізацію даних прав значно детальніше та ближче до рекомендацій КЗК. Наприклад, якщо, відповідно до ч. 1 ст. 213 Кримінального процесуального кодексу України, уповноважена службова особа, що здійснила затримання, зобов'язана надати затриманій особі можливість негайно повідомити про своє затримання та місце перебування близьких родичів, членів сім'ї чи будь-яких інших осіб за вибором цієї особи [0], то ч. 2 ст. 261 Кодексу України про адміністративні правопорушення веде мову про необхідність повідомити про місце перебування особи, затриманої за вчинення адміністративного правопорушення, лише її родичів, або, на прохання особи, власника відповідного підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган [0]. Ч. 3 ст. 37 Закону України «Про Національну поліцію» вимагає від поліцейських, у випадку утримання затриманої фізичної особи в спеціально відведених для цього приміщеннях, негайно поінформувати лише членів її сім'ї [0]. Відтак, у двох останніх випадках коло осіб, яких слід поінформувати про затримання особи, обмежене. Певні проблеми існують і з закріпленням права вимагати медичного обстеження лікарем за власним вибором. Якщо п. 6 ч. 3 ст. 212 Кримінального процесуального кодексу України передбачає право особи визначити конкретну особу, яка буде надавати йому медичну допомогу [0], то Закон України «Про Національну поліцію» (ч. 3 ст. 37) у випадку затримання особи вимагає від поліцейських лише викликати медичних працівників до місця фактичного знаходження таких осіб, не згадуючи права особи на самостійний вибір лікарів [0].

Стандарти КЗК також у загальних рисах визначають побутові умови утримання осіб у місцях несвободи, які підпорядковуються органам поліції. Комітет підкреслює, що в таких місцях особи, зазвичай, проводять відносно нетривалий час (порівняно із, наприклад, установами виконання покарань або слідчими ізоляторами), у зв'язку із чим, вимоги до комфортності перебування у них є природньо нижчими. Водночас, КЗК пропонує в якості бажаного рівня наступні характеристики:

- 1) розміри для камер одиночного тримання:
 - площа: 7 кв. м;
 - відстань між стінами: не менше 2 м;
 - відстань між підлогою і стелею 2,5 м);
- 2) освітлення: достатнє для читання у час, що не відводиться для сну; бажаною є наявність природнього освітлення;
- 3) засоби для відпочинку: закріплений стілець, закріплена лавка; якщо особа має провести ніч у місці тримання, то вона має бути забезпечена чистими матрацом та ковдрами;
- 4) можливість справляти природні потреби, коли особа того забажає, в чистих і пристойних умовах; вона також повинна мати можливість для умивання;
- 5) харчування: особа повинна отримувати харчування у визначений для цього час; воно має включати як мінімум один повноцінний прийом їжі протягом дня [0].

Слід звернути увагу, що норми площі на одну особу, встановлені Правилами внутрішнього розпорядку в ізоляторах тимчасового тримання органів внутрішніх справ України, затвердженими наказом МВС України від 02.12.2008 № 638, є дещо нижчими. П. 8.2 Правил встановлює, що поміщені до ІТТ особи тримаються в камерах з повним інженерним обладнанням, природним та штучним освітленням згідно із санітарними нормами з розрахунку не менше 4 кв. м корисної площі на особу. Вагітні жінки та жінки, які мають при собі дітей, розміщуються в найбільш

освітлених камерах з розрахунку 7 кв. м корисної площі на особу. Окрім цього, як було зазначено вище, доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини вказує на поширеність порушення права на належні умови тримання в ІТТ.

Важливим механізмом забезпечення прав особи, що утримується у місцях несвободи, КЗК називає єдине дос'є. Воно являє собою документ, в якому фіксуються всі аспекти, пов'язані із затриманням особи (час затримання, мотиви та підстави затримання), а також усі заходи, вжиті щодо неї (час поінформовання про права, час, коли про затримання були сповіщені треті особи, час відвідання ними особи тощо). Система єдиного дос'є невідривно пов'язана із запровадженням посади інспектора із дотримання прав людини, спеціальної посадової особи, на яку покладаються обов'язки із утримання осіб у місці несвободи, перевірки їхнього стану, інформовання їх про їхні права, перевірка їх дотримання, а також ведення всієї документації, пов'язаної із їх перебуванням у розпорядженні поліції.

Наразі подібна система (відома також як custody records) запроваджується в українських ІТТ. Передбачається, що, окрім ведення єдиного дос'є та посади інспектора із дотримання прав людини, вона включатиме систему відеоспостереження, що також згадується КЗК в якості позитивної практики із забезпечення прав осіб, які перебувають у місцях несвободи.

Таким чином, можна свідчити, що, незважаючи на наявні проблеми, в Україні ведеться робота із покращання стану забезпечення прав і свобод осіб, які перебувають у місцях несвободи, що утримуються Національною поліцією.

Перспективним напрямом реалізації рекомендацій КЗК щодо недопущення випадків неналежного поведіння із особами, які перебувають у місцях несвободи, є запровадження в українських ІТТ системи custody records, що наразі відбувається. Окрім цього, необхідним є перегляд норм утримання осіб в ІТТ, а також загальне покращання побутових умов у них. Нарешті, доцільним є внесення відповідних змін до Закону України «Про Національну поліцію» та Кодексу України про адміністративні правопорушення з метою більш чіткого закріплення прав особи, визначених КЗК як основні гарантії належного поведіння у місцях несвободи (право особи повідомити про факт свого затримання третю сторону за власним вибором; право доступу до адвоката; право вимагати медичного обстеження лікарем за власним вибором).

Список бібліографічних посилань

1. Щорічний звіт про результати діяльності Уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини у 2018 році // Міністерство юстиції України : офіц. сайт. URL: <https://minjust.gov.ua/files/general/2019/03/13/20190313101256-68.pdf> (дата звернення: 10.09.2019).

2. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні. 2018 рік // Уповноважений Верховної Ради України з прав людини : офіц. сайт. URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/files/Dopovidi/Report-2019.pdf> (дата звернення: 10.09.2019).

3. Рада Європи, Європейський комітет з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (КЗК). Тримання під вартою співробітниками правоохоронних органів : витяг з Другої Загальної доповіді : опубліковано 1992 року. URL: <https://rm.coe.int/16806cea2e> (дата звернення: 10.09.2019).

4. Кримінальний процесуальний кодекс України : закон України від 13.04.2012 № 4651-VI : станом на 05.09.2019 // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 10.09.2019).

5. Кодекс України про адміністративні правопорушення : закон України від 07.12.1984 № 8073-X : станом на 22.08.2019 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10> (дата звернення: 10.09.2019).

6. Про Національну поліцію : закон України від 02.07.2015 № 580-VIII : станом на 01.01.2019 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 10.09.2019).

Одержано 24.10.2019

УДК 343.98

Віктор Станіславович СЕЗОНОВ,

кандидат юридичних наук,

старший судовий експерт

Харківського НДЕКЦ МВС України

ДОСЛІДЖЕННЯ ДОКУМЕНТІВ, ЩО СУПРОВОДЖУЮТЬ ТРАНСПОРТНІ ЗАСОБИ: ЕКСПЕРТНО-КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА

На сьогодні досконалої методики визначення підроблених документів на ТЗ, на жаль, не існує. Проте, загалом техніко-криміналістичне дослідження документів широко застосовується в експертній практиці. Науковці підкреслюють, що документи на ТЗ досить часто стають об'єктом злочинної діяльності. Підвищений попит на їх підробку зумовлений насамперед корисливими мотивами, оскільки шляхом придбання підробленого свідоцтва про реєстрацію ТЗ зловмисники ухиляються від сплати податків. Крім того, здебільшого за такими підробленими документами отримують викрадені ТЗ.

Одним із різновидів криміналістичних експертиз є техніко-криміналістичне дослідження документів, у якому в залежності від специфіки об'єкта дослідження виділяють дослідження: цілком підроблених документів (дослідження бланків); відбитків печаток і штампів; частково підроблених документів.